

گروه سیاست/ جنگ روسیه و اوکراین بر منطقه خاور میانه و شمال آفریقا در سه حوزه اصلی تأثیر می گذارد؛ مذاکرات سیاسی و اقدام نظامی، کمک های بشردوستانه و امنیت غذایی و تأمین گاز و نفت. از نظر سیاسی هنوز نمی توان درباره تغییرات، اظهار نظری صریح داشت، اما کشورهای حوزه خلیج فارس، ایالات متحده، رژیم صهیونیستی و روسیه به دنبال به حد اکثر رساندن منافع خود نسبت به این اقدام هستند. در این شرایط، تحریم های بلندمدت روسیه برای کشورهای خاورمیانه مانند مصر، عربستان سعودی و امارات چالش برانگیز خواهد بود، زیرا همگی در حوزه صنایع دفاعی به دنبال همکاری بیشتر با روسیه هستند. سوریه و لیبی در وضعیت کنونی جایگاه ویژه ای دارند و حضور نظامی قابل توجه روسیه در جناح جنوبی آن در لیبی خوشایند اروپا نیست. در عین حال هم ترکیه و هم رژیم اسرائیل از چشم انداز اقدام آینده روسیه در سوریه نگران هستند. اسرائیل نگران همکاری های رو به رشد روسیه و ایران است. تعداد فزاینده

پناهندگان اوکراینی و هزینه های رویه از دیاد بازسازی پس از جنگ، این نگرانی را ایجاد می کند که کمک های بشردوستانه حیاتی برای میلیون ها فلسطینی، لبنانی، یمنی، سوری ممکن است تحت الشعاع پناهندگان اوکراینی قرار گیرند و به جامعه هدف خود نرسند. همچنین نگرانی هایی در مورد امنیت غذایی بویژه در کشورهایی مانند لبنان و مصر وجود دارد؛ زیرا این کشورها برای تأمین گندم خود به روسیه و اوکراین متکی هستند. این وضعیت احتمالاً با افزایش سرسام آور قیمت مواد غذایی و انرژی در سطح جهان چالش برانگیزتر نیز می شود. کشورهای تولیدکننده نفت در منطقه، بویژه عربستان سعودی در سال های اخیر مجبور شده اند اقدامات اصلاحی اقتصادی را اتخاذ کنند تا از اقتصادهای راتی و مدل دولت رفاه دور شوند. اما مشخص نیست که این کشورها که اصلاحات اقتصادی را به نفع دستاوردهای سیاسی کوتاه مدت انجام داده اند در شرایط جدید چگونه با چالش ها خود را وفق خواهند داد.

باید به دنبال ایجاد منابع گازی جایگزین باشند و این فرصتی برای کشورهای حوزه خلیج فارس و مدیترانه شرقی خواهد بود. کشورهای حوزه خلیج فارس در حال حاضر از افزایش قیمت نفت سود می برند و از این وضعیت برای مذاکره مجدد درباره روابط استراتژیک خود با ایالات متحده و دستیابی به دستاوردهای سیاسی در مناطقی مانند یمن استفاده می کنند. مسائل متعدد دیگری نیز وجود دارد که در کشمکش میان روسیه و اوکراین باید مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد؛ اما آنچه مهم است آن است که این اتفاق، با یک تغییر بلندمدت در روابط

در حالی که موضع رسمی اکثر کشورهای عربی در سازمان ملل، محکوم کردن تهاجم روسیه بود، اما واکنش عمومی آنها متفاوت بوده است. بسیار تعجب برانگیز است که چرا واکنش های بین المللی به میزانی که علیه روسیه قوی بوده، علیه اشغالگران فلسطین برجسته نبوده است یا چرا زمانی که آمریکا به عراق حمله کرد، این کشورها چنین مواضعی را اتخاذ نکردند؟ این سؤالی است که پاسخش، ماهیت متناقض دموکراسی را آشکار می کند. برخی اظهارنظرهای رسانه های غربی در حمایت از پناهندگان اوکراینی نیز پیش از آنکه نشان دهنده انسانیت باشد، نشان دهنده نژادپرستی غرب و ایالات متحده است. آینده عرضه گاز و نفت حیاتی است. اروپا در ظاهر روسیه را تحریم کرده، اما در واقع این کشورهای اروپایی هستند که خود را از منابع انرژی روسیه محروم کرده اند. آنها در حال حاضر

جهانی را ترسیم می کند. شماری از محققان اندیشکده کاربگی تحلیلی را درباره اقدام روسیه و نسبت آن با هر کدام از کشورهای منطقه ارائه داده اند که مطلب حاضر تلخیصی از آن است؛

فلسطین

واکنش فلسطینیان به رویدادهای پس از حمله روسیه به اوکراین قابل تأمل بوده است. فلسطینی ها نمی توانستند با سرعت و وضوح با واکنش جامعه بین الملل به مسأله روسیه و اوکراین ارتباط برقرار کنند. فلسطینی هایی که هیچ گاه حمایت نهادهای بین المللی از خود را شاهد نبوده اند، نسبت به جریان های رسانه ای غرب و شیوه پوشش اخبار روسیه و اوکراین نیز مردد بودند و نتوانستند تصویرسازی ها و قهرمان سازی ها از اوکراین و متقابلاً هجمه ها به روسیه را باور کنند. ایالات متحده فعلاً نه با حمایت از حقوق بشر فلسطین و همچنین ابتکارات دیپلماتیک و قانونی در سازمان ملل و دیوان بین المللی کیفری برای پایان دادن به اشغال سرزمین فلسطین توسط رژیم صهیونیستی مخالفت کرده است. دولت بایدن، کالاهای تولید شده در شهرک های غیرقانونی صهیونیستی را که به روسیه وارد می کند و برای فرار از فشار افکار عمومی، این کالاها بدون برچسب «ساخت اسرائیل» و به صورت قاچاق وارد می شود. ایالات متحده همچنین به سازمان های غیردولتی که از شهرک سازی در کرانه باختری اشغالی حمایت می کنند، معافیت مالیاتی اعطا می کند. دولت بایدن نه تنها با بایکوت و تحریم علیه صهیونیسم مخالف است، بلکه انتقاد از سیاست های اشغالگری این رژیم غاصب را ذیل عنوان یهودستیزی گنجانده و این دست انتقادات را نفرت پراکنی قلمداد می کند. اما روسیه هیچگاه بر ماهیت اشغالگری این رژیم چشم نبسته است. تقریباً از آغاز بحران روسیه و اوکراین، رژیم صهیونیستی به دنبال منافع خود بوده است. صهیونیست ها درخواست های مکرر اوکراین برای تسلیحات را رد کرده بودند و از پیوستن به قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل در محکومیت روسیه سرریز زدن و از اظهار نظر عمومی در محکومیت روسیه خودداری کردند؛ اگرچه بعداً به قطعنامه ملحق شدند. صهیونیست ها در واکنش به فشار فزاینده ایالات متحده، روسیه را محکوم کردند. صهیونیست ها از شکاف میان روسیه و غرب، به دنبال منافع خود هستند. سوریه همچنان یکی از منافع کلیدی است و صهیونیست ها سعی دارند با نزدیکی به روسیه، از جایگاه این کشور در سوریه به نفع خود بهره ببرند. برخی کشورهای که در خاورمیانه خود را به ایالات متحده نزدیک کرده اند نیز از دور کردن روسیه از خود نگران هستند؛ بویژه اگر پوتین پیروز این میدان باشد، اما به این دلیل که این کشورها نظام دموکراتیک ندارند، حتی در روابط خود با ایالات متحده و غرب نیز دچار چالش خواهند شد.

ایران

مناقشه روسیه و اوکراین، با مذاکرات برای احیای توافق هسته ای ۲۰۱۵ ایران همزمان شد. با توجه به اینکه بر اساس سیاست های کلان، این کشور مذاکره مستقیم با ایالات متحده نداشته، مسکو در طول سال گذشته به عنوان واسطه ای کلیدی بین واشنگتن و تهران عمل کرده و مذاکرات هسته ای را به سوی نتیجه هدایت کرده است. با وجود این، در بحبوحه کارزار اوکراین و با تحریم های شدید غرب علیه روسیه، این کشور توانسته در میزان تحریم ها با ایران رقابت کند؛ به طوری که اکنون ایران را به عنوان تحریم شدترین کشور جهان تحت الشعاع قرار داده و نام روسیه در کنار کلمه «تحریم» در اخبار پررنگ شده است. به نتیجه رسیدن توافق هسته ای که به تحریم ها علیه نفت ایران پایان می دهد، برای روسیه نیز مطلوب است؛ زیرا پیامدهای تحریم ها علیه روسیه را نیز برای این کشور کاهش می دهد. ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور روسیه نیز می داند که احیای توافق هسته ای ایران برای جو بایدن، بسیار مهم است. در عین حال از پیشرفت هسته ای ایران احساس خطر نمی کند؛ ایران دشمن ایالات متحده است و همزمان با روسیه روابط استراتژیک دارد. امروز روسیه و ایران شرکای استراتژیک هستند، در حالی که ایالات متحده و ایران دشمنان سرسخت هم اند و این موضوع خطری برای روابط دو کشور ایجاد نمی کند.

لیبی

در لیبی، بحران اوکراین اثرات ژئواستراتژیک و سیاسی گسترده ای خواهد داشت. روندهای دیپلماتیک میان مسکو همچنان تأمین اهداف اقتصادی و سیاسی را با محوریت لیبی دنبال می کنند و ترکیه با وجود حمایت خود از اوکراین، نسبت به گشودن صحنه های رویارویی بیشتر با روسیه هویشار است و اخیراً سعی کرده خود را در جایگاه میانجی قرار دهد. با این حال در درازمدت، بویژه با تداوم تنش ها میان روسیه و اوکراین و احتمال تقویت ناتو، ترکیه ممکن است فاصله خود را از روسیه بیشتر کند. فراتر از این اثرات راهبردی، طولانی شدن جنگ اوکراین باعث مشکلات اقتصادی فزاینده برای شهروندان لیبیایی خواهد شد. این امر بویژه در افزایش ناامنی غذایی مشهود است؛ لیبی حدود ۷۵ درصد گندم خود را از اوکراین یا روسیه وارد می کند و با ذخایر محدود گندم، مجبور خواهد شد برای تأمین کنندگان جایگزین مانند برزیل و آرژانتین، حق بیمه بپردازد. افزایش قیمت نان در نتیجه می تواند فشار عمومی بیشتری را بر دولت طرابلس وارد کند.

مصر

جنگ روسیه در اوکراین دولت مصر را با دو چالش بزرگ و فوری مواجه کرده است. مصر، بزرگترین واردکننده گندم در جهان، ۸۵ درصد از گندم خود را از روسیه و اوکراین تأمین می کند. به طور قابل پیش بینی، اختلال در زنجیره تولید و صادرات گندم اوکراین و همچنین تأثیرات شدید تحریم های اعمال شده بر فعالیت های اقتصادی و تجاری روسیه، قیمت گندم را افزایش داده است. دولت مصر نیاز به استفاده بیشتر از منابع مالی خود برای تأمین امنیت ذخایر گندم و جلوگیری از تهدید امنیت غذایی کشور دارد. این مسأله تا حدودی به دلیل تورم بالای این کشور است که بیش بینی می شود در سال جاری با ۲.۳ درصد افزایش به ۷.۵ درصد برسد و همچنین به خاطر کاهش اخیر ارزش پول داخلی است. عامل دیگر افزایش قیمت کالاهای اساسی از جمله نان است که به دلیل اصلاحات یارانه ای که قبلاً اعلام شده بود، قیمت آن در حال افزایش است. دولت مصر در سال های اخیر روابط نزدیکی با روسیه ایجاد کرده است که شامل فروش تسلیحات، همکاری برای ساخت نیروگاه هسته ای در شمال غرب مصر و روابط اقتصادی و تجاری رو به رشد است. مصر همچنین نقایع از همکاری استراتژیک بین انتخاب های سیاسی خود در سوریه و لیبی و منافع سیاسی دولت روسیه پیدا کرده است. در واقع، دولت مصر، مداخله نظامی روسیه در سوریه را در سکوت تأیید کرده و هدف سیاسی آن یعنی تداوم حکومت بنهار اسد را پذیرفته است. با وجود روابط رو به رشد مصر با روسیه و همکاری سیاست آنها در مناطق درگیری خاورمیانه، مشارکت استراتژیک این کشور با ایالات متحده و اتحادیه اروپا نیز همچنان وجود دارد. جنگ در اوکراین، دولت مصر را وادار کرده است که در خط باریکی بین روسیه و غرب حرکت کند و منواری دیپلماتیک در دستور کار سیاستگذاران مصری در مدت اخیر قرار گرفته است. گفتنی است دولت مصر بلافاصله پس از رای گیری در مجمع عمومی سازمان ملل متحد برای محکومیت تهاجم روسیه به اوکراین، بیانیه ای صادر کرد و در آن بر نیاز فوری برای رسیدگی به نگرانی های مشروع امنیت ملی روسیه در رابطه با اوکراین تأکید کرده و از تحریم هایی که ایالات متحده و اروپا علیه روسیه اعمال کرده اند، انتقاد کرده است. مصر این تحریم ها را از منظر حقوق بین الملل غیرقانونی خوانده است. اگر تقابل بین روسیه و غرب ادامه یابد، دولت مصر به احتمال زیاد شاهد کاهش توانایی خود برای مانور بین دو طرف خواهد بود و احتمالاً در نهایت مجبور به انتخاب خواهد شد.

ترکیه

با ادامه جنگ روسیه و اوکراین، استراتژی اصلی ترکیه کنترل خط ساحلی دریای سیاه است. روسیه قبل از حمله به اوکراین، حضور دریایی خود را در دریای سیاه تقویت و پس از الحاق کریمه در سال ۲۰۱۴، قابلیت ها و سامانه های موشکی ضد دسترسی و منع منطقه (AD/AT) را در آنجا مستقر کرده بود که تا حد زیادی برتری در دریا را برای این کشور ایجاد کرد؛ این تسلط اکنون با در اختیار داشتن حوزه های هوایی بیشتر هم شده است. این مسأله برای ترکیه به عنوان یک متحد منطقه ای ناتو چالش برانگیز است. در سال ۲۰۱۶ رجب طیب اردوغان، رئیس جمهور ترکیه از تسلط روسیه به دریای سیاه انتقاد کرد و از ناتو خواست حضور خود را بیشتر کند. با این حال، روابط ترکیه با روسیه از آن زمان به طور قابل توجهی برقرار بوده است و امروز هم آنکارا ترجیح می دهد در این مورد سکوت اختیار کند. حضور روسیه در اوکراین، برنامه های ترکیه برای گسترش تعامل خود با اوکراین، از جمله در صنایع دفاعی را با چالش هایی مواجه کرده است. اقتصاد ترکیه در بحران است و ترکیه، هم از طریق وابستگی به انرژی و هم به واسطه حضور پررنگ روسیه در سوریه که نیروهای ترکیه را به حاشیه می برد، در معرض تخاصم روسیه قرار دارد. با وجود اینکه ترکیه اقدام روسیه را جنگی خوانده است اما سعی کرده از تحریم ها دور بماند تا بل های ارتباطی با مسکو را نسوزاند؛ اما همچنان به نظر می رسد استراتژی این کشور یعنی کنترل خط ساحلی دریای سیاه راه به جایی نبرده است.

تونس

تونس تأثیر جنگ روسیه در اوکراین را از دو جنبه اقتصاد کرده است؛ جنبه اقتصادی و جنبه دیپلماتیک. تونس که اقتصاد آن در حال حاضر تحت فشار شدید قرار دارد، نزدیک به ۸۰ درصد گندم خود را از اوکراین دریافت می کند. در نتیجه درگیری ها، قیمت گندم در تونس به بالاترین میزان خود در ۱۴ سال گذشته رسیده است و این امر باعث می شود که خانواده های تونسی نان و سایر کالاهای اساسی را با مشکلاتی تهیه کنند. مردم تونس نیز رنج ناشی از افزایش جهانی قیمت نفت را احساس می کنند. دولت تونس که به سوخت یارانه می دهد، بودجه خود را در حدود قیمت نفت ۷۵ دلار در هر بشکه برنامه ریزی کرده بود، اما با قیمت نفت حدود ۱۰۰ دلار در هر بشکه، دولت مجبور شد در ماه فوریه قیمت سوخت را دو بار افزایش دهد تا کسری بودجه کسرتده این کشور را مهار کند. تصاحب قدرت توسط رئیس جمهور قیس سعید در ۲۵ ژوئیه ۲۰۲۱ و رابطه او با غرب، در پی واکنش دیپلماتیک تونس به تهاجم روسیه بدتر شده است. تونس، در تلاش است روابط خود با روسیه را حفظ کند، زیرا برای گردشگری و همچنین تجارت بشدت به این کشور متکی است. در عین حال سعی دارد از بیگانگی با ایالات متحده و اروپا جلوگیری کند، زیرا از لحاظ مالی و دیپلماتیک تحت تأثیر آنها است. در ۲۸ فوریه، سفیر اتحادیه اروپا در تونس از تلاش این کشور برای بی طرفی انتقاد کرده بود. تونس به قطعنامه دوم مارس مجمع عمومی سازمان ملل متحد در محکومیت حمله روسیه به اوکراین رأی مثبت داد، اما چند روز بعد، عثمان الجرندی، وزیر امور خارجه تونس، پس از دریافت سفیر جدید روسیه در تونس بر اهمیت روابط دو جانبه بین دو کشور و تمایل تونس برای تقویت این روابط تأکید کرد که این برخلاف میل غرب بود.

سوریه

به نظر می رسد که بازگشت روابط روسیه و غرب به جهان قبل از جنگ با اوکراین، وجود نخواهد داشت. اما تأثیر آن بر سوریه از نظر ژئواستراتژیک و امنیتی بسیار محدود است. با این حال، آنچه که اکنون بیش از گذشته مسلم است این است که حضور روسیه در سوریه صرفاً یک منفعت صرف برای مسکو نیست، بلکه در تمام مناسبات این کشور نقش راهبردی دارد. نفوذ روسیه در غرب سوریه را باید در دو زمینه بررسی کرد؛ اولی زمینه جنگ سوریه و ابعاد منطقه ای آن و دوم موقعیت سوریه مشرف به شرق دریای مدیترانه. روسیه در سال های اخیر در سوریه هم به عنوان میانجی و هم به عنوان مذاکره کننده ایفای نقش کرده است. روندهای سیاسی این موضوع با اطلاع سازمان ملل انجام شده است. از سال ۲۰۱۵ حضور روسیه در سوریه، مشرف در دریای مدیترانه، بسیار استراتژیک بوده است. صرف نظر از پروژه های اکتشاف گاز در شرق مدیترانه، روسیه به شیوه ای متفاوت از جمهوری های شوروی سابق اعمال نفوذ می کند که نشان دهنده گستردگی در انزوا روسیه از جامعه بین المللی است. این منطقه همچنین در قلب خاورمیانه قرار دارد و زمینه های ارتباط مستقیم کشورهای منطقه از جمله کشورهای عربی خلیج فارس، مصر و ترکیه را فراهم می کند. هم روندهای سیاسی سوریه و هم پایگاه نظامی روسیه، اهمیت زیادی به مسکو در خاورمیانه می دهند. نفوذ روسیه با حمایت از راد و اتحاد های منطقه ای آن به طور فزاینده ای در منطقه عربی زیاد شده است که همگی در درازمدت پیامدهای عمیقی خواهند داشت.

عربستان سعودی

عربستان سعودی نمی خواهد به خاطر دوستانش در واشنگتن شریک خود را در مسکو از دست بدهد. پس از آغاز جنگ کنونی روسیه در اوکراین، مقامات عربستان بیش از آنکه پیامی به دولت خود بایدن، رئیس جمهور امریکا ارسال کنند، سعی کرده اند از طریق جانبداری موضع خود را مشخص کنند. اگرچه برای مقامات سعودی، متنوع کردن گروه شرکای بین المللی به یک سیاست ثابت تبدیل شده است که این موضوع همزمان غرب و روسیه را نیز نگران می کند. با وجود دیدارهایی میان سران روسیه و عربستان در ۲۰۰۷ و ۲۰۱۶ پیشرفت در روابط عربستان و روسیه همیشه در سایه روابط پادشاهی با ایالات متحده بوده است. عربستان سعودی منافع مشترک برجسته ای با ایالات متحده دارد؛ با این حال نظام سیاسی آن به روسیه نزدیکتر است؛ با وجود این ارتباطاتش با روسیه بسیار کمتر بوده و روابط اقتصادی و نظامی بین آنها با سرعت کمتری به پیش می رود. واکنش واشنگتن به سیاست های عربستان سعودی در دو سال گذشته و همچنین چهارچوب بندی هویت کنونی جنگ روسیه و اوکراین این کشور را به درگاه روسیه نزدیکتر کرده است. این دو کشور دارای منافع ملی مستقل و مواضع اندک اما مهم در سیاست خارجی مانند مسأله یمن هستند. مهم ترین آنها توافق اوپک پلاس است که دو دولت آن را رهبری می کنند. عربستان، از مشکل بی اعتمادی به امریکا نیز رنج می برد؛ روسیه در عمل ثابت کرده که متحد قابل اعتمادی برای دوستان خود است؛ در حالی که ایالات متحده همواره به راحتی متحدان خود را رها می کرده است. روسیه در عمل نشان داده که حاضر نیست روابطش با ایران را قربانی روابط با عربستان کند و در مقاطعی عربستان را در بازار نفت تحت الشعاع قرار داده است.